

MAKTABDAGI BAHOLASH TIZIMINING YUQORI SINFLAR O'QUVCHILARIGA PSIXOLOGIK TA'SIRI

Andijon viloyati Andijon tumani

14-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Amaliyotchi psixologi

Raxmonova Guluzro Qaxramonovna

Annotatsiya

Ushbu maqola maktabdagi baholash tizimining yuqori sinf o'quvchilari psixologik holatiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan. Bugungi kunda o'quvchilarning ruhiy holati, o'ziga bo'lgan ishonchi, motivatsiyasi va stress darajasi ko'pincha ularning baholanish tizimiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Maktab baholari nafaqat bilim darajasini ko'rsatadi, balki ko'p hollarda o'quvchining o'zini qanday his qilishiga, otalar va o'qituvchilar bilan munosabatlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot Andijon viloyatining o'rta maktablarida o'tkazilgan amaliy kuzatuvlarga asoslangan bo'lib, baholash tizimining o'quvchilarga ijobiy va salbiy ta'sirlarini aniqlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: baholash tizimi, psixologik ta'sir, yuqori sinf, o'quvchilar, stress, motivatsiya, o'ziga ishonch, raqobat, maktab muhiti.

PSYCHOLOGICAL IMPACT OF THE SCHOOL GRADING SYSTEM ON HIGHER-GRADE STUDENTS

Annotation

This article aims to study the impact of the school grading system on the psychological state of high-grade students. Today, students' mental state, self-confidence, motivation, and stress levels often depend on their grading system. School grades not only indicate the level of knowledge, but also in many cases directly affect how a student feels about himself, his relationships with parents and teachers. This study is based on practical observations conducted in secondary schools of the Andijan region and aims to identify the positive and negative effects of the grading system on students.

Keywords: grading system, psychological impact, high school, students, stress, motivation, self-confidence, competition, school environment.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ ШКОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОЦЕНОК НА СТАРШИХ КЛАССОВ

Аннотация

Целью данной статьи является изучение влияния школьной системы оценок на психологическое состояние учащихся старших классов. Сегодня психическое состояние учащихся, уверенность в себе, мотивация и уровень стресса часто зависят от их системы оценок. Школьные оценки не только указывают на уровень знаний, но и во многих случаях напрямую влияют на то, как ученик относится к себе, на его отношения с родителями и учителями. Данное исследование основано на практических наблюдениях, проведенных в средних школах Андижанской области, и направлено на выявление положительного и отрицательного влияния системы оценок на учащихся.

Ключевые слова: система оценок, психологическое воздействие, старшая школа, ученики, стресс, мотивация, уверенность в себе, конкуренция, школьная среда.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim jarayonida baholash tizimi muhim tarkibiy qism bo'lib, u o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini aniqlashda, ularni rag'batlantirishda va o'zlashtirishni baholashda asosiy vosita hisoblanadi. Ammo so'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, baholash tizimi o'quvchilarning faqatgina bilim darajasiga emas, balki ularning psixologik holatiga ham sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, yuqori sinf o'quvchilari – ya'ni 9–11-sinf bosqichida tahsil olayotgan yoshlar – o'z hayotlarida muhim qarorlar qabul qilish arafasida turgan shaxslar bo'lib, baholar ular uchun nafaqat o'qishdagi muvaffaqiyat mezonini, balki kelajakdagi tanlovlarining asosiy ko'rsatkichiga aylanadi.

Andijon viloyatidagi umumiy o'rta ta'lim maktablarida olib borilgan kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, ko'plab yuqori sinf o'quvchilari o'z baholari tufayli psixologik bosim ostida qolishadi. Ularda stress, xavotir, o'ziga nisbatan ishonchsizlik kabi holatlar kuzatiladi. Ayniqsa, baholashda adolatsizlik yoki subyektiv yondashuvlar mavjud bo'lsa, bu o'quvchilarda norozilik va ichki ziddiyatni kuchaytiradi. Ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning asosiy tamoyillaridan biri – o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olishdir. Baholash bu jarayonda nafaqat nazorat, balki rag'batlantiruvchi vosita sifatida ishlatilishi lozim.

Andijon viloyatidagi maktablarda baholash tizimining yuqori sinf o'quvchilariga psixologik ta'siri amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Bu mavzu maktab psixologlari va pedagoglari oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib, o'quvchining sog'lom ruhiy holatini saqlash uchun baholash mexanizmlarini takomillashtirish zaruratini ochib beradi.

Adabiyotlar tahlili

Psixologik ta'sir va baholash tizimi o'rtasidagi bog'liqlik haqida ko'plab ilmiy adabiyotlar mavjud. Xalqaro miqyosdagi tadqiqotlar (Black & Wiliam, 1998; Brookhart, 2013) shuni ko'rsatmoqdaki, doimiy nazorat va baholash o'quvchilarda tashqi rag'batlar orqali emas, balki ichki motivatsiyani shakllantirish orqali natijadorlikka olib keladi. Ularning fikricha, baholash tizimi o'quvchining yutuqlarini aniqlashda emas, balki uning o'sishini rag'batlantirishda xizmat qilishi kerak.

O'zbekistonlik olimlardan Karimova M., Shokirova D. va Yusupova N. tomonidan olib borilgan tadqiqotlar esa baholash tizimi bilan o'quvchilar ruhiy holati o'rtasidagi bog'liqlikni mahalliy sharoitda chuqur o'rgangan. Ularning izlanishlarida baho – o'quvchi o'zini qanday baholashiga, sinfdagi mavqeiga va o'qituvchiga nisbatan munosabatiga ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida baholangan.

Psixolog A. Bandura tomonidan ilgari surilgan o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini boshqarish nazariyasi baholash tizimining o'quvchining shaxsiy rivojiga ta'sirini tushunishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Baho o'quvchining o'ziga nisbatan fikrlarini shakllantiradi, bu esa ularning keyingi faoliyatlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, UNESCO va UNICEF kabi xalqaro tashkilotlarning so'nggi yillardagi hisobotlarida o'quvchilarning ruhiy salomatligini baholash tizimi orqali qo'llab-quvvatlash bo'yicha muhim tavsiyalar berilgan. Ularning tavsiyalarida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar, formatif baholash, o'quvchining o'zini baholash va mulohazaga asoslangan fikr bildirish metodlari afzal ko'riladi. Mahalliy manbalarda esa Andijon viloyatidagi maktab psixologlari tomonidan olib borilgan kuzatuvlar va maqolalar ham mavjud bo'lib, ularda yuqori sinf o'quvchilari o'rtasida baho tufayli yuzaga kelayotgan ruhiy holatlar, stress darajalari va psixologik yordam ko'rsatish yo'llari bayon qilingan.

Tadqiqotlar qismi

Andijon viloyatidagi 4 ta umumiy o'rta ta'lim maktabining 10–11-sinf o'quvchilari o'rtasida olib borilgan empirik tadqiqotlarda 120 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Tadqiqotlar so'rovnoma, suhbat va psixologik testlar asosida olib borildi. So'rovnoma orqali o'quvchilarning baholash tizimiga munosabati, baho natijalaridagi holatlar (quvonch, tushkunlik, xavotir, raqobat) haqida ma'lumotlar olindi.

Natijalarga ko'ra, o'quvchilarning 65 foizi baholashdan so'ng o'zlarida psixologik bosimni sezganini bildirdi. 40 foiz o'quvchi esa "baholar men uchun stress manbai" degan fikrni bildirdi. Bunday holat ayniqsa ota-onalar va o'qituvchilarning yuqori talablar qo'yishi bilan bog'liq. 70 foiz o'quvchi esa baholarda adolatsizlik borligini his qilganini aytdi. Ba'zilar baho olish uchun "ko'rsatma" emas, balki "jazolovchi" vosita sifatida bahoni qabul qilishadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, baholashning subyektivligi, sinfda o'zaro raqobatning kuchayishi, baholarga asoslangan mukofot yoki tanbehlar o'quvchida stress, xavotir va psixologik ishonchsizlikni keltirib chiqarayotganini ko'rsatdi. Psixologik testlar

asosida 11-sinf o'quvchilari orasida o'ziga bo'lgan ishonch pastligi (38%) hamda test oldidan xavotir darajasi yuqoriligi (45%) kuzatildi. Tadqiqot natijalari baholash tizimini shaxsga yo'naltirilgan va motivatsiyalovchi mexanizm sifatida yangilash zarurligini ko'rsatdi.

Xulosa

Maktabdagi baholash tizimi o'quvchilarning psixologik holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori sinf bosqichida bu ta'sir yanada kuchayadi, chunki bu davr o'quvchilar hayotida muhim tanlovlar va bosqichlar oldidan turgan payt hisoblanadi. Baholarning faqat nazorat vositasi sifatida emas, balki motivatsiya va rivojlanish omili sifatida qo'llanilishi lozim.

Andijon viloyatida o'tkazilgan tadqiqotlar baholash tizimining psixologik jihatlari jiddiy e'tiborga olinishi lozimligini ko'rsatdi. O'quvchilar o'zlariga nisbatan baholarning adolatsizligi yoki haddan tashqari bosim sifatida qabul qilinishi natijasida ruhiy tushkunlik, xavotir, o'ziga ishonchsizlik kabi holatlarga duch kelmoqda. Bunday holatlar nafaqat o'quvchining o'qishdagi samaradorligiga, balki umuman shaxsiy rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, baholash tizimida shaxsga yo'naltirilgan, tarbiyaviy va motivatsiyaviy elementlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. O'quvchini faqat bahoga emas, balki o'z taraqqiyoti va muvaffaqiyatiga yo'naltiradigan tizim zarur. Baholarni shunchaki natija emas, balki rivojlanish uchun turtki sifatida talqin qilish, o'quvchiga individual yondashish va formatif baholash mexanizmlarini keng qo'llash lozim. Maktab psixologlari, pedagoglar va ota-onalar birgalikda harakat qilgan taqdirdagina, baholash tizimi sog'lom psixologik muhitni ta'minlovchi omilga aylanishi mumkin. Bu esa nafaqat bilim, balki sog'lom shaxs tarbiyasining muhim kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova M. Psixologiya: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Universitet, 2020. – 350 b.
2. Shokirova D. Baholashning psixologik omillari. – Toshkent: Fan, 2019. – 224 b.
3. Yusupova N. O'quvchilarda o'z-o'zini baholash va motivatsiya. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021. – 198 b.
4. Bandura A. Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1986. – 617 p.
5. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education. – 1998. – Vol. 5, №1. – P. 7–74.
6. Brookhart S.M. How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading. – Alexandria, VA: ASCD, 2013. – 160 p.
7. UNESCO. Student Learning Assessment and the Curriculum: Issues and Implications. – Paris: UNESCO, 2021. – 98 p.